Nika Cigoj Kuzma

PROSTOVOLJNO DELO ŠTUDENTOV VISOKE ŠOLE ZA SOCIALNO DELO

UVOD

Največja možnost za povezovanje teorije s prakso je konkretno sodelovanje z učnimi bazami. Visoka šola sodeluje z 250 organizacijami in prek 300 svetovalci in svetovalkami. Študentje si na učnih bazah pridobijo izkušnje, spoznajo različne postopke pri delu, svetovalci pa prek študenta in mentorjev z Visoke šole za socialno delo ostanejo v stiku s stroki, nadgrajujejo znanje, evalvirajo koncepte dela. Mentorji sodelujemo z raznimi nevladnimi neprofitnimi organizacijami in pomagamo pri uresničevanju zastavljenih projektov na področju, ki nas zanima in za katerega imamo potrebna specifična znanja.

Opravljanje prakse v prvih dveh letnikih se po programu razlikuje od izvajanja prakse v tretjem in četrtem letniku, v katerih je cilj pripraviti študenta na samostojno delo, ki ga bo moral opravljati v poklicni karieri. Najbolje je, če v zadnjem letniku študent poveže svoja znanja in delo na praksi z načrtovanjem diplomskega dela. Od študenta se zahteva, da je sposoben samostojno izvesti inovacijski projekt, ki prinese novost na učni bazi, kjer opravlja prakso. Spozna metodo supervizije, ki je nujna pri opravljanju poklica socialnega delavca. Nauči se tudi postopkov evalvacije svojega dela.

PROJEKTI PROSTOVOLJNEGA DELA

Praktično delo študentov 1. in 2. letnika VŠSD poteka v skupinah, ki sodelujejo pri nekaterih projektih prostovoljnega dela. Na projektih študentje delajo celo leto. Projekti so namenjeni nekaterim skupinam ljudi, ki so uporabniki socialnega dela. Cilje praktičnega dela dosegajo študentje z individualnim ali skupinskim delom z uporabniki. Individualno delo poteka v obliki učne pomoči šolarjem, delo z ljudmi s posebnimi potrebami, s starimi. Lahko pa se študentje vključujejo v delo s skupinami (npr. mladinske delavnice, tabori, skupine za samopomoč, delo pri projektih UNICEF, raziskovalna skupina o življenju Romov, v kakšnem društvu z močnim uporabniškim delovanjem itn.). Število sodelujočih učnih baz narašča, veča se število možnih izbir, kje bo študent opravljal prakso.

Cilj projektnih skupin, ki potekajo v prvem in drugem letniku, je, da se študent seznani z življenjskim svetom uporabnikov, z možnostmi sprememb, ki si jih uporabnik želi in poskuša uresničiti, z mrežami socialnih služb in storitev, ki želijo pomagati uporabniku. V času opravljanja prakse študent spozna tudi različne izzive in ovire, s katerimi se pri svojem delu srečujejo socialni delavci.

Svojo refleksijo dogajanj na praksi študentje zapišejo v dnevnik. Pri predmetu Proces reševanja problemov v drugem letniku napišejo esej, ki se navezuje na opravljeno praktično delo. V eseju ima študent priložnost, da poveže teorijo s prakso.

Metode socialnega dela so načini, sredstva in oblika delovanja v socialnem delu. Značilnost metod socialnega dela je, da celovito obravnavajo človeka in njegove potrebe. S pomočjo metod socialnega dela zagotavljamo pomoč v konkretni življenjski situaciji, spoznavamo vzroke in naravo socialnih pojavov ter opozarjamo na potrebo po spreminjanju družbenih razmer (Miloševič 1998: 76). Metode socialnega dela se razvijajo in nastajajo nove metode. Nove metode nastajajo tako, da so se posamezni postopki metode ločili, razvili v nove metode.

V socialnem delu so se razvile naslednje metode dela:

- skupnostno socialno delo

- raziskovanje v socialnem delu
- socialno delo s skupino
- supervizija.

Od leta 1996 sem aktivno sodelovala v različnih oblikah prostovoljnega dela z mladimi. Največ sem uporabljala metode dela s posameznikom in s skupino, zato bom podrobneje opisala ti dve obliki dela.

Socialno delo s skupino. Skupina je omejeno število ljudi, ki imajo skupni cilj in ga dosegajo s prizadevanjem vseh članov. Skupine nastanejo spontano ali se organizirajo. Z delom v skupini izkoristimo možnosti in moč skupine, katere člani so v medsebojni interakciji in vplivajo drug na drugega. Skupinske dejavnosti lahko prebudijo vse latentne sposobnosti, ki jih je treba usmeriti h konstruktivnim ciljem. Socialni delavec kot vodja skupine mora biti pozoren na dinamiko skupine. Skupina dovoljuje, da posamezniki v njej doživljajo uspeh, se uveljavljajo. Lahko se naučijo zdravo reagirati na frustracije. Socialni delavec dela tako, da si pridobi zaupanje članov. Vodja skupine mora biti zelo dobro usposobljen. Delovni postopek pri delu s skupino ima več faz, ki potekajo istočasno: ugotavljanje dejstev, diagnozo, obravnavo in evalvacijo.

Socialno delo s posameznikom naj bi temeljilo predvsem na zaupanju in ljubezni do sočloveka. Poudarek je na bolj humanem in pristnem načinu obravnavanja človeških problemov. Metoda dela s posameznikom je postopek, ki razvija osebnost v smeri prilagoditve okolju, za doseganje različnih zahtev posameznika. V tem postopku gre za uravnavanje odnosov med posameznikom in družbo

Supervizija je metoda, ki je usmerjena k socialnim delavcem. Zaradi zapletenosti primerov in uspešnejšega reševanja situacije, razbremenitve strokovnjaka je potrebno, da imajo socialni delavci priložnost dobiti strokovno podporo, spodbudo in moč za nadaljnje delo. Ko spregovori o svojem delu, sam in skupaj z drugimi strokovnjaki poišče najboljšo pot pri nadaljnjih korakih psihosocialne pomoči. Supervizija vzdržuje in razvija raven strokovnosti, zagotavlja upoštevanje temeljnih načel socialnega dela in etičnega kodeksa socialnih delavcev. Je didaktična metoda s ciljem strokovnega opravljanja vloge, za katero je delavec usposobljen.

SISTEMSKI POGLED

Pri opravljanju prakse so poglavitni akterji pri izvajanju prakse organizacija (učna baza), katere član je svetovalec na učni bazi, mentor na šoli, mentorska skupina, ki se redno sestaja, koordinator prakse na Visoki šoli za socialno delo in praktikant. Učinkovitost in kakovost opravljanja prakse zagotavlja dobra medsebojna povezanost vseh elementov sistema. Nalogo usklajevanja, koordiniranja vseh udeleženih v sistemu opravlja koordinator prakse, ki ima zelo pomembno delo. V stiku mora biti z vsemi udeleženci sistema in tudi poznati povratne informacije, ki jih uporablja, da sproti zagotavlja vedno višjo kvaliteto izvajanja prakse. Zelo pomembna je tudi komunikacija med vsemi udeleženimi v sistemu. Na ravnanje vsakega udeleženca se ostali udeleženci v sistemu odzivajo tako, da ves čas poteka dinamika v celotnem sistemu. Vsak trenutek dela ima svojo dinamiko, ki vpliva na nadaljnji potek dogajanj in celotno izvajanje prakse.

Pri končni evalvaciji procesa prakse smo ugotovili, da je želja mentorjev, predvsem pa svetovalcev, da se mentorji in svetovalci dobijo večkrat in skupaj načrtujejo in evalvirajo potek izvajanja prakse.

ŠTUDENT NA PRAKSI

Prostovoljec v socialnem delu je strokovnjak ali laik, ki opravlja preventivno, kurativno, skrbstveno socialno pomoč iz veselja in notranje človeške odločitve, nepoklicno in brez plačila. (Ramovš 1996: 46). Za študente je opravljanje prakse obvezno, vendar je v skladu z njihovimi težnjami, da opravljajo poklic socialnega delavca in si morajo pridobiti določena znanja, da bodo svoje delo opravljali kompetentno. Raje kot izraz prostovoljec uporabljamo izraz praktikant.

Prostovoljno delo je javno, organizirano, strokovno vodeno. Prostovoljno delo je organizirano, kadar ga je mogoče do neke mere načrtovati, izvajanje je urejeno in je določena medsebojna odgovornost sodelujočih. Strokovno vodeno delo pomeni, da strokovnjaki, ki pridobivajo prostovoljce, prostovoljce tudi usposabljajo, jih vodijo in usmerjajo. O prostovoljnem delu je obveščena javnost.

Študentje so najbolj zaželena populacija, ker po svojih značilnostih ustrezajo vključitvi v pro-

stovoljno delo: ker so se odločili za študij socialnega dela predpostavljamo, da so senzibilni za probleme ter seznanjeni s koncepti in z osnovnimi metodičnimi načeli v socialnem delu. Redni študentje so za delo z otroki primerni tudi zaradi svoje mladosti, ker so pred kratkim prebrodili podobne probleme adolescentov ali pa se z njimi še srečujejo in ker imajo več prostega časa, kar jim omogoča večmesečno aktivno sodelovanje, če niso preobremenjeni z eksistenčnimi vprašanji. Motivirani so za pridobivanje izkušenj in znanj, osebni in profesionalni razvoj.

MENTOR

Narava dela mentorja se razlikuje glede na to, ali je mentor študentom v prvem in drugem letniku ali študentom višjih letnikov.

Mentor vodi mentorske skupine, kjer povezuje teorijo s prakso. Skupina študentov, ki opravlja prakso na podobnih področjih, se sestaja z mentorjem na rednih sestankih. Poleg organizacijskih napotkov je vloga mentorja, da študente usmerja, spodbuja, jim svetuje, ponuja priložnosti, da člani skupine reflektirajo svoje delo in svoje postopke pojasnijo v teoretskem okviru. Člani mentorske skupine se med seboj spoznajo, podelijo svoje težave in skupaj najdejo možne poti pri nadaljnjem delu. Obveznosti mentorjev študentom so tudi občasni pregledi dnevnikov, stiki in sodelovanje s svetovalci, svetovalkami na učnih bazah, pomoč pri izdelavi eseja.

Mentorji izvajajo tudi individualne konzultacije, če je treba.

Svetovalec, svetovalka na učni bazi in mentor, mentorica na Visoki šoli za socialno delo si prizadevata skupaj s študentom uresničiti zadane cilje, ki so si jih vsi trije akterji (svetovalec-mentor-študent) določili na samem začetku izvajanja prakse.

Svetovalec mora imeti čimveč znanja in izkušenj, ki jih posreduje študentom sproti med delom in vsakič posebej, ko se sestane s študentom in pojasni svoje postopke. Včasih se tudi svetovalec uči od študenta o novih pogledih v socialnem delu. Študent se večkrat sam sooči in spopade z različnimi problemi, zato je potrebno, da ima na samem začetku prakse zagotovljeno usposabljanje za področje, na katerem nastopi prakso. Tudi prostovoljci bi morali sodelovati na raznih organiziranih supervizijskih srečanjih.

CILJI IZVAJANJA PRAKSE

Cilji prostovoljnega dela se razlikujejo glede na to, s katerega vidika si zadamo cilje. Vsak udeleženec sistema ima določena pričakovanja (prejemnik, prostovoljec oz. študent na praksi, učna baza, VŠSD), ki jih mora usklajevati z drugimi udeleženci v procesu. Doseženi cilji so rezultat skupnih prizadevanj in številnih usklajevanj interesov, potreb, pričakovanj in možnosti.

KAKO SVETOVALCI OCENJUJEJO IZVAJANJE PRAKSE

Vprašalnik je izpolnilo 10 svetovalcev. Bil je precej obsežen, vprašanja so bila različna glede na to, ali jih je izpolnil svetovalec študentom prvih dveh (1.,2.) ali zadnjih dveh letnikov (3., 4.)

Po prvi oceni lahko navedem naslednje ugotovitve:

Na vprašanje, *kaj svetovalec pričakuje od študenta* (mogočih je bilo več odgovorov), naj navedem po vrstnem redu od najbolj pogoste do najmanj pogoste želje:

- samoiniciativnost (5),
- zainteresiranost, zanimanje za delo (4),
- odnos do uporabnika (2),
- vedoželjnost (2),
- znanje (1), razmejitev (1), nove ideje (1), kritičnost (1), neobremenjenost (1), iskrenost (1), jasnost (1), neobremenjenost (z odnosi v kolektivu) (1), iskrenost (1), natančnost (1), doslednost (1), prilagojenost (1).

Na vprašanje, *kaj je študent pridobil v času prakse*, navajam spet po vrstnem redu od najbolj pogostih do najmanj pogostih odgovorov:

- znanje in veščine (beleženje in vodenje dokumentacije, evalvacija dela, načrtov, organizacija in izvajanje delavnic, vodenje intervjuja, kontakt z institucijami) (9),
- vpogled v strokovno delo (7),
- možnost povezovanja teorije s prakso (3),
- seznanil se je z uporabniki, z njihovimi potrebami (2),
- vpogled v stiske socialnega delavca (1),

Predlogi svetovalcev glede nadaljnjega izvajanja prakse so bili zelo različni in le prvi navedeni predlog sta izrazila dva svetovalca, ostali predlogi se niso podvajali:

- praksa naj bi se izvajala v strnjeni obliki (2)
- zaradi organizacije dela mesec marec na

CSD ni najbolj primeren

• o začetku prakse je treba seznaniti direktorja, prav tako o pričakovanjih VŠSD glede izvajanja prakse,

• praktikantom bi bilo treba dati nagrade in jim povrniti potne stroške,

• ob zaključku prakse bi bilo treba narediti poročilo o opravljenih nalogah študenta, mentorja, svetovalca,

• želja po sodelovanju z mentorjem vsaj 3x v času izvajanja prakse,

• svetovalci naj bodo vsako leto seznanjeni z evalvacijo prakse, predvsem s pričakovanji in potrebami šole, praktikantov,

• vsako leto bi naj bilo organizirano usposabljanje svetovalcev o aktualnih vsebinah in predvsem glede izboljšanja kvalitete svetovanja.

KAKO ŠTUDENTI 4. LETNIKA OCENJUJEJO IZVAJANJE PRAKSE

Študentje so se na usposabljanjih seznanili s tematiko:

• nasilja, dinamike nasilja,

• svetovanja, dajanja podpore (ženskam, otrokom, mladostnikom in staršem)

• drog

• poklicnega usmerjanja

• sodelovanja pri uradnih postopkih

• dela z mladimi

• organiziranja dela, poslovnih odnosov

• zagotavljanja kakovosti življenja starih.

Učna baza je večini študentov ustrezala glede realizacije njihovih pričakovanj. V dveh primerih učna baza študentu ni povsem ustrezala, ker svetovalec ni posvetil praktikantu dovolj svojega časa. Praktikant ni bil zadovoljen, ker ni dobil teoretske podlage o postopanju z mladostniki, čeprav je dobil vpogled v delo z mladostniki. Zelo nezadovoljna je bila študentka na učni bazi, kjer je po njenem mnenju šlo vse narobe od samega začetka: nihče ni vedel, da sploh pride; na učni bazi niso imeli pripravljenega programa, po katerem bi začela delati, opravljala je zgolj administrativna dela.

Rezultati ankete kažejo, da so študentje na praksi:

• dobili vpogled v organizacijo in delovanje učne baze,

• dobili vpogled v delo strokovnjaka socialnega delavca (9)

• dobili veliko teoretskega znanja (4)

• dobili specifična znanja (na področju duševnega zdravja, delu z otroki, o organiziranju dela, o vodenju, delu v šoli) (9)

• dobili vpogled v široko področje dela socialnega delavca (5)

• ocenili usposabljanje na učni bazi kot kvalitetno (npr. SOS) (2)

• seznanili so se z uporabniki, njihovimi pričakovanji in potrebami ter načini, kako upoštevati posameznikove specifične potrebe.

Študentom je bilo všeč, da:

• so aktivno sodelovali in prispevali svoj delež k življenju v instituciji

• so se dobro znašli in speljali projekt

• so pri delu črpali vsa znanja na določeno temo

• so se na učni bazi potrudili, čeprav je bilo delo birokratsko

• so spoznali novo področje socialnega dela, se naučili novih veščin

• je bilo delo dobro strukturirano

• je bilo delo raznoliko, zanimivo

• so uvedli mladinske delavnice

• so se sodelavci na učni bazi ob odhodu zahvalili za opravljeno delo

• so se na praksi veliko naučili.

Nezadovoljstvo v zvezi z delom na praksi:

• pogrešam uvodna usposabljanja (2)

• premalo prakse (2)

• premalo možnosti, da bi teorijo povezal s prakso (2)

• svetovalec si je vzel premalo časa

• študent ni dobil nobenih posebnih navodil v zvezi z delom

• delo ga ni preveč zanimalo.

Z *mentorskimi skupinami* so bili študentje v glavnem zadovoljni, ker so slišali izkušnje drugih na praksi, se seznanili s koncepti, na katere se odpira delo na praksi. Študentje višjih letnikov so radi sodelovali na intervizijskih skupinah. Veseli so bili, če se je mentor odzval in bil pripravljen odgovoriti na njihova vprašanja. Pripomba glede organizacije prakse je bila, da ne bi bili na eni in isti učni bazi več kot 3 ali 4 študentje, ker se čutijo oškodovane, če svetovalec za njih nima dovolj časa.

Na praksi je zelo pomemben tudi medsebojni delovni odnos s svetovalcem na učni bazi, sodelavci, mentorjem na šoli, kolegi na mentorskih skupinah.

Trditve, ki kažejo na dober odnos med štu-

dentom in svetovalcem:

- dobila sem absolutno podporo
- odlična svetovalka
- pozornost, naklonjenost svetovalke
- s svetovalko in učenci sem se zelo dobro ujela
- s svetovalko sva sproti konstruktivno dograjevali najin medsebojni odnos

Odnos med študentom in svetovalcem oz. z osebjem na učni bazi:

- svetovalka ni imela dovolj izkušenj
- slabo vodenje
- izredno slabi odnosi v kolektivu

Dober odnos med mentorjem in študentom je, kadar:

- mentor ponudi dobra predavanja, na katerih dobiš motivacijo in zanimanje
- je mentor odprt, odgovarja za naša vprašanja, nasvete

Trditve, ki govorijo o tem, da se je uresničila želja po delu z ljudmi:

- moja pričakovanja o delu z ljudmi so se realizirala na praksi, ki sem jo opravljala
- dobil sem vpogled v delo z ljudmi
- realizirala se je moja želja naučiti se dela z ljudmi, jim pomagati
- manjka mi celosten pogled pri nekaterih predmetih, povezave med predmeti.

SKLEP

Z analizo rezultatov ankete sem skušala ugotoviti predvsem zadovoljstvo udeleženih v procesu izvajanja prakse. Vprašalnike je izpolnilo 40 študentov 4. letnika, 10 svetovalcev, prav toliko mentorjev. Da bi bila podoba glede izvajanja prakse bolj celostna, bi morala obdelati tudi vprašalnike mentorjev, vendar me je čas prehitel. Svetovalci na prvem mestu pričakujejo samoiniciativnost, samostojnost študentov; nesamostojnost študentov jih obremenjuje. Ker so zelo zaposleni, nimajo veliko časa. Predvsem je težko, če mora svetovalec skrbeti za veliko število praktikantov, zato študentje prosijo, da naj bo koordinator prakse pozoren, da svetovalec ne dobi preveč študentov na prakso. Veliko študentov se boji prevzeti odgovornost, ker ne zaupajo svojim sposobnostim. Nekateri si želijo samostojnosti in so veseli, če jim svetovalci zaupajo, sprejemajo njihove predloge, dopuščajo, da samostojno izvedejo kakšen projekt. Na drugo mesto svetovalci postavljajo znanje in interes za delo, na tretje pa odnos do uporabnika. Mnenje svetovalcev je, da študentje vnesejo svežino, ker še niso obremenjeni z vso zgodovino primera, z odnosi v kolektivu. Svetovalci predlagajo predvsem: večji poudarek na usposabljanju študentov, prakso v strnjeni obliki, obveščanje vodstva pred prihodom praktikanta, poročanje vseh udeležencev v procesu prakse o delu, vsakoletno zaključno evalvacijo dela, nagrajevanje praktikantov za opravljeno delo in povrnjene stroške.

Rezultati anketiranja študentov kažejo, da so študentje pridobili v času prakse prav to, kar predpisujejo navodila v priročniku. Študentje pričakujejo kvalitetno uvodno usposabljanje, veliko teoretskega znanja, izkušenj, raznoliko delo, spoznavanje postopkov pri delu. Zadovoljni so, če dobijo vpogled v konkretno delo socialnega delavca tukaj in zdaj, v uporabo različnih metod in tehnik, v organizacijo dela Spoznavajo življenjski svet uporabnika, njegove potrebe, osnove svetovalnega dela. Če dobijo dober vpogled v strokovno delo, se laže odločijo, ali je to res tisto, kar jih zanima. Naučijo se prevzemati odgovornost za svoje delo. Želijo si podpore svetovalca, dobro vodenje, usmerjanje. Študentje se pri delu dobro počutijo, če imajo občutek, da se svetovalci trudijo, jim posvečajo dovolj pozornosti, povezujejo teorijo s prakso, jih spodbujajo, motivirajo za delo. Radi prevzemajo odgovornost za samostojno izpeljavo nekaterih nalog, vendar doživljajo frustracije, če se jim zdi, da niso nalogi kos ali da jim je naložena prevelika odgovornost. Študentje se v času prakse srečajo tudi s stiskami socialnega delavca..

Študentje so z delom na učni bazi v glavnem zadovoljni, le nekateri so pričakovali, da jim bo svetovalec posvetil več časa, da bodo dobili več teoretske podlage, več usmeritev, konkretnih navodil za delo.

Od mentorjev pričakujejo predvsem dobra predavanja na izbirnem področju, utemeljevanje teoretičnih konceptov pri delu. Mentor naj bo odprt, dosegljiv in pripravljen odgovoriti na različna strokovna vprašanja.

Pred opravljanjem prakse pogrešajo natančnejšo predstavitev organizacije (učne baze), projektov in dela. Nekateri študentje menijo, da imajo premalo možnosti izbire učne baze. Ugotovitev študentov je enaka ugotovitvi svetovalcev, da je treba dati več poudarka uvodnemu usposabljanju študentov. Študentje izražajo zadovolj-

stvo, da so dobili vpogled v delo z ljudmi in izvajanje pomoči.

Za študenta je zelo pomembno, če se mu v času prakse posreči vzpostaviti soliden delovni odnos s svetovalcem, mentorjem, študenti v skupini in ne nazadnje v kolektivu.

LITERATURA

L. Bohinc Šugman (2000), *Kibernetika spremembe in stabilnost*. Socialno delo 39 (2).

D. in A. Brandon (1992), *Praktični priročnik za ljudi s posebnimi potrebami*. Ljubljana: VŠSD, Pedagoška fakulteta.

G. Čačinovič Vogrinčič (1999/2000), *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

S. Dragoš (1997), *Politična zgodovina revščine na Slovenskem (I. In II.)*, Socialno delo , 36 (2:) 125-135, 36 (3): 181-195.

P. Lussi (1990), *Sistemski nauk o socialnem delu*. Socialno delo 29; (1-3)

V. Miloševič Arnold (1997), *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

J. Ramovš (1995), *Slovenska sociala med včeraj in jutri*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka

B. Stritih (1994), *Prispevki za študij socialnega dela*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

- (1998). *Nova strategija pomoči v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (študijsko gradivo).